

چەند گۆرانكارىيەكى ريشەيى پيشەسازى نەوت لە ھەرئىمى كوردستان

29-01-2023

نووسەرەگان

مەحمود بابان

كورتە : سەرەپاي ئالنگارىيە بەردەوامەگانی حكومەتى ناوھەندى و بەتايبەتیش پرىارى دادگەي بالاي فيدرالى بۇ پيشەسازى ھەرئىمى كوردستان لە شوباتى 2022دا و بەردەوامى مووشەكى ميليشيا و گروپە نيوخويەگان لە عىراق و مووشەك و درۆنى ئىرانىش بۇ سەر پيشەسازى نەوت و گاز، لەسەر و ھەمووشيانەوھە ناكۆكيەگانى نيوان دوو پارتە سەرەككەيەكەي ھەرئىمى كوردستان، لە سالى رابردودا دوو ھەنگاوى گەرە بە ئاراستەي گەرەنەوھەي داھاتىكى زياتر بۇ حكومەت نراوھ كە ئەوانىش خستەنەستوى تىچووى ھەرزانتر فرۆشتنى نەوت و كرىي گواستەوھەي بۇ ھەناردەكردن بۇ سەر كۆمپانياگان بوون، بەلام ئەم ھەنگاوانە ئەگەر بەرژەوھەندى كۆمپانياگان و سياسەتى چۆنەتتى پەرەپيدانى كىلگە نەوتىيەگان و گەرەن و پشكنين بۇ كىلگەي نەوتى نوئ و ھەلكۆلىنى بىرى نەوتى نوئ لەگەلدا نەبىت، ئەوا ئاراستەيەكى خراپ و ھەردەگرىت و بىرى بەرھەمھىنان كەمدەكاتەوھە و كۆمپانياگان دەخاتە بەر مەترسىي كشانەوھە، چونكە گەرە كۆمپانياگان بەدواي قازانجەوھەن و دەچنە ئەو شوئىنەي قازانجىكى زۆر و سەر ئيشەيەكى كەمیان بۇ دروستدەكات.

بەرايى

سالى رابردوو پېشەسازى نەوتى ھەرىمى كوردستان رووبەرۆوى ئالينگارى جىدى و ھەمەچەشەن بوو، بەلام لە ھەمانكاتدا ئەم سىكتەرە گورانكارى ريشەيى تىدا ئەنجامدراو. بەپى زانيارىيە بەردەستەكان لەو سالەدا لەرووى مامەلەكەردن لەگەل كۆمپانىكان و چۆنەتى ئىدارەدانى پروسەكانى بەرھەمھىنان، پەرەپىدان، خەرجىيەكانى ھەناردەكردن و پىرسى زيانەكانى فرۆشتنى نەوت بە ھەرزانتەر لەنرخى برىنت و، تەنانتە بەرپۆبەردنى ئەم پېشەسازىيەش لەنۆوان ھەولنر و بەغدا، گورانكارى ريشەيى كراو.

بەپى خەملىاندەنەكان و زانيارىيە بەردەستەكان، داھاتى 2022 (بەن خەرجىيەكان) دەگاتە سەرۆو 12 مليار دۆلار، كە تەنيا لە چارەكى بەكەم و دووھەدا گەيشتووتە 6.7 مليار دۆلار. ھەرۆھە، لە 2022دا بەھۆى كەمبوونەھۆى بەرھەمھىنان، وەكو لە چارەكى بەكەمى 2022دا بە بەراورد بە چارەكى بەكەمى 2021 دەردەكەوئىت، ئەوا چاوپرواندەكرىت لە 2022دا بى نەوتى فرۆشراوى ھەرىمى كوردستان بگاتە 12 مليۆن بەرميل نەوتى مانگانە، ئەمەش بەواتاى كەمبوونەھۆى ئاستى بەرھەمھىنانە بۆ خوار 400 ھەزار بەرميل نەوت لە رۆژنكدا.

لە لايەكى ديكەو، بەپى داتا فەرمىيەكانى چارەكى بەكەم و دووھەمى 2022، جياوازي نۆوان نەوتى فرۆشراوى ھەرىمى كوردستان و نرخی برىنت بەتېكرا تەنيا 12 دۆلار بوو، بەلام ئەوھى جىگەى سەرنجە جياوازييەكە بۆ فرۆشتنى نەوت بە ناوخۆ گەيشتووتە سەرۆو 58 دۆلار! چاوپروانىشەكرىت لە نيوھى دووھەمى سالى رابردوودا جياوازييەكە زياتر بووئىت (ھىشتا ئامارە فەرمىيەكان بلانۆنەكراوئەو). بۆ نموونە ئەگەر بەتېكرا، بە 2 دۆلارى ديكە كەمتر لە 2021 فرۆشراوئىت، بەمشئوھە نزيكەى سەرۆو 24 مليۆن دۆلارى ديكە بەھۆى ھەرزانتەر فرۆشتنى نەوتەو مانگانە زيان بە ھەرىمى كوردستان دەگات، كە ھۆكارەكەى بەغدايە.

لەپاستىدا، ئەوھى لىزەدا جىگەى تىپرامانە مامەلەكەردنى ھەرىمى كوردستانە لەگەل كۆمپانىا نەوتىيەكان. بەشئوھە بەكەم لە 2022دا، حكومەتى ھەرىمى كوردستان دەستىكردوو بە جىبەجىكردنى ميكانىزمىكى نوئى لەگەل كۆمپانىكان لەرووى زيانەكانى ھەرزانتەر فرۆشتنى نەوتى ھەرىمى كوردستان لە نرخی بازار و برىنت لە جىھاندا. خەرجى گواستەھۆى نەوت (كرى كۆمپانىايى KPC) كە پىشتەر حكومەتى ھەرىمى كوردستان لەئەستووى گرتبوو، لە نيوھى سالى رابردووھە گوراو. كۆمپانىكان پابەندكراون كە لەوھەدا ھاوبەشى بكن، ئەمەش داھاتى كەراوھە بۆ حكومەت زياتر دەكات ئەگەر وەبەرھىنان و پەرەپىدان لەم كەرتەدا كەمنەكاتەو!

ئىستا قوناخىكى نوئى لە پەيوەندىيەكانى بەغدا و ھەولنرھاتبوو ئاراو، بەلام بىرپارەكەى رۆژى (2023-1-25) دادگايى بالايى فیدرالى جارىكى ديكە رىگاكاني گەيشتن بەرىككەوتنىكى ھاوبەشى نەك ھەر سەخت كەرد بەلكوو داخست. ئەمەش لەكاتىكدا تەنيا كەمتر لە 10 رۆژ بەرلە ئىستا [سەرۆكۆھزىراني ھەرىمى كوردستان](#) (2023-1-17) لە داخۆس لەبارەى پىرسى نەوت و گاز لەنۆوان ھەولنر و بەغدا ئامازەى بەوھەكرد "ئەوھى ئىمە لەسەرى رىككەوتوون ئەوھە كە ھەموو ئەو گوشارانەى لەسەر حكومەتى ھەرىمى كوردستان ھەن بۆ ئىستا راوھەستىنرېن و چاوپرې دەكەين تاوھكو ياساى ھايدروكارىيون (نەوت و گاز) دەردەكرىت"، ھەرۆھە لەبارەى رىككەوتنى ھەولنر و بەغدا لەسەر ئەو پىرسە ئامازەشى بەوھەكرد "ئىمە خىشەيەكى كاتمان بۆ داناوھ كە شەش مانگە، نازانم ئايا ئەو كاتە گونجاوھ "واقعبىنانەيە" يان نا، بەلام ھىوادارم كە بتوانين بەزووترين كات ئەنجامىدەين".

چاوپرواندەكرا ئەو گورانكارىيانە ئاستى گفتوگۆكان بەرھەو پىشەوھە ببات، بەلام ئىستا قوناخىكى ديكەيە لە پەيوەندىيەكانى ھەولنر و بەغدا، چونكە بىرپارەكانى دادگايى فیدرالى تەنيا جىبەجىدەكرىت و ناكرى تانەى لىبدرىت. بەلام سەرەپراى ئالۆزىيەكان، پىرسىيارە سەرەكىيەكە ئەوھە كە ئەم گورانكارىيە ريشەييانە چى لە ھەگبەيداىە بۆ پىشەسازى نەوتى ھەرىمى كوردستان، لەكاتىكدا بۆ ھەر بەرميلىك نزيكەى 10 دۆلار لە داھاتيان كەمبكات، ئامادە دەبن وەبەرھىنان، پەرەپىدان و بىزى نوئى و گەران بەدواى دۆزىنەھۆى نەوتدا لە ھەرىمى كوردستان بكن؟ لە داتا و زانيارىيە بەردەستەكانوھە بەدواى وەلامى ئەم پىرسىيارەوھەين.

جياوازي نۆوان داھات و خەرجىيەكانى نەوتى

ھەرئىمى كوردستان چەندە ؟

بەپپى داتا بەردەستەكان لەماوەى نۆوان 2018 بۆ 2022، بەردەوام خەرجىيەكانى پىشەسازى نەوت و گازى ھەرئىمى كوردستان نيوە و، سەروو نيوەى داھاتەكەى بوو، كە ئەمەش پەيوەندى راستەوخۆى بەشنيوازى گرىبەستەكان، كرىي گواستەنەو، خەرجى بەرھەمھيئان و پەرەپيدان، ئەو جياوازيبە گەورەپەى فرۆشتنى نەوت بەھۆى حكومەتى عىراقەو بوو.

بۆ نموونە لە چارەكى يەكەمى 2022دا 3.063 مليار دۆلار داھاتى گشتى نەوتى ھەرئىمى كوردستان بوو، بەلام لە ھەمان ئەو ماوەيەدا، داھاتى پوختى وەرگىراو لە لاين حكومەتى ھەرئىمى كوردستانەو 1.343 مليار دۆلار بوو، كە ئەمەش ناكاتە نيوەى كۆى داھاتە.

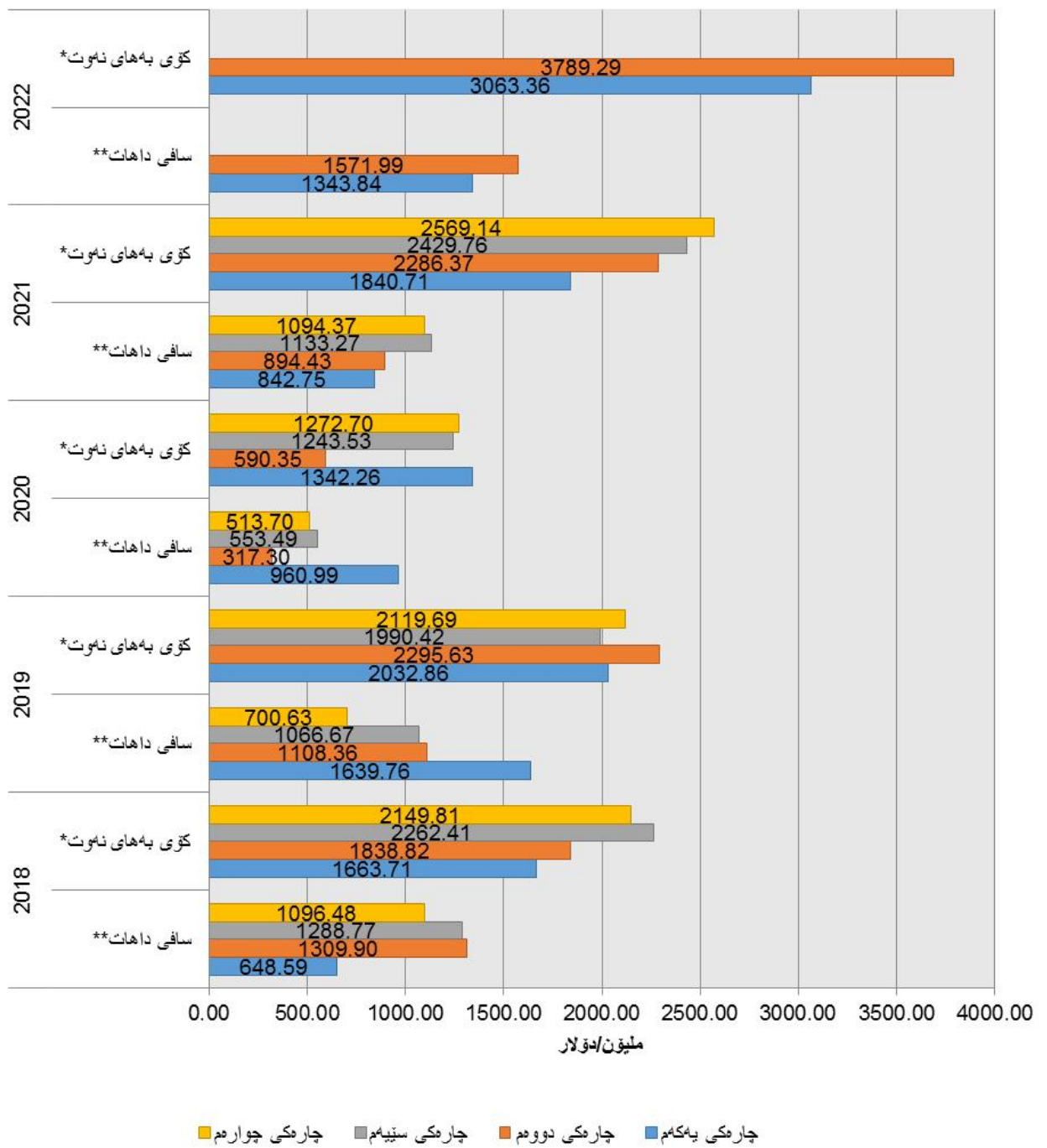
ھەرەوھا، لە 2021دا كۆى گشتى داھاتى نەوتى ھەرئىمى كوردستان 9.125 مليار دۆلار بوو، بەلام تەنيا 3.122 مليار ھەك داھاتى پوخت لەلاينە حكومەتى ھەرئىمى كوردستانەو وەرگىراو. لەو سالىدا سەروو 870 مليون دۆلار دراو بە كرىي گواستەنەو نەوت بە KPC (كۆمپانىياى بۆرى كوردستان)، 3.14 مليار دۆلار بە كۆمپانىياكانى بەرھەمھيئانى نەوت وھتد.

لێرەو و بەپپى گرافىكى يەكەم، يەكئىك لە ھۆكارەكانى كەمى داھات و زۆرىي خەرجى پىشەسازى نەوت لە ھەرئىمى كوردستان، پەيوەندى بە دوو پرسیو ھەبوو: كەمتر فرۆشتنى لە نرخی برىنت و كرىي گواستەنەو.

لەم دوو رووھشەو لە [سەرھەتاي سالى 2022و](#) گورانكارى كراو و بەشيكى كۆمپانىياكان پابەندكران بە پيدانى كرىي گواستەنەو نەوت و، جياوازى نرخی برىنت و نەوتى فرۆشراوى ھەرئىمى كوردستان، كواليتى نەوتى تىكەلكراو لە بەندەرى جەيھان، كە پىشتەر تىچووى ھەموو ئەم جياوازيبانە بەتەنيا لەسەر ھەرئىمى كوردستان بوو.

ئەم گورانكارىبانە جگە لە گەرانەو پەشيكى دىكەى داھات بۆ ھەرئىمى كوردستان، كۆمپانىيا نەوتىيەكان پابەند دەكات بە گرنگيدان بە ھەموو پرسیوكانى دىكەى پىشەسازى نەوت، نەوھكو تەنيا پرسیو بەرھەمھيئان.

گرافىك 1: نيشاندەرى داھاتى گشتى و داھاتى گەراو نەوت بۆ حكومەتى ھەرئىمى كوردستان

*کۆی بههای نهوتی خاو و کۆندینسهیتی فرۆشراو (ههئاردهکراو له پڕی بۆری و فرۆشتنی ناوخۆ (دۆلار).

**سافی داهااتی وهگریراو له لیهن حکومهتی ههریمی کوردستان له ماوهی فرۆشتنی نهوت و چالکییه په یوه نیدیارهکاندا (دۆلار).

ههریمی کوردستان چه نیکی هه زانتر له نرخی برینت نهوته کهی ده فرۆشیت؟

نهوتی ههریمی کوردستان به هه زانتر له نهوتی برینت ده فرۆشیریت و جیاوازییه کهش ته نیا 2 بۆ 3 دۆلاریک نییه به لکۆو به تیکرا له ماوهی رابردوودا به گشتی 12 دۆلار بووه. له ماوهی پینچ سالی رابردوودا زۆترین جیاوازی له چارهکی به کهمی 2020 دا بووه. که گه بشتووته ته 18.9 دۆلار، واته تیکرای نرخی برینت 50.5 دۆلار بووه، به لام نرخی نهوتی ههریمی کوردستان به 31.5 دۆلار بووه. ههروهها، که مترین جیاوازی نیوان نرخی برینت و نرخی نهوتی ههریمی کوردستان له چارهکی چوارهمی 2018 دا بووه، که ته نیا 4.26 دۆلار بووه وهکو له گرافیکی دووهما هاتوووه.

خشتهی 1: تیکرای نرخی برینت، نرخی نهوتی فرۆشراوی ههریمی کوردستان به بۆری و به ناوخۆ 2018-2022

سال	چارهکی سال	تیکرای نرخی برینت بۆ بهرمیللیک رۆژانه	تیکرای نرخی نهوتی ههریمی کوردستان به بۆری بۆ بهرمیللیک رۆژانه	تیکرای نرخی نهوتی ههریمی کوردستان بۆ ناوخۆ و پالانگه / بهرمیللیک رۆژانه
2018	چارهکی 1	66.953	54.817	52.412
2018	چارهکی 2	74.490	62.854	56.295
2018	چارهکی 3	75.477	63.098	67.734
2018	چارهکی 4	67.367	63.098	44.475
2019	چارهکی 1	63.270	51.807	45.923
2019	چارهکی 2	68.343	57.187	47.839
2019	چارهکی 3	61.860	49.41	44.338
2019	چارهکی 4	62.653	52.293	45.262
2020	چارهکی 1	50.527	31.596	51.151
2020	چارهکی 2	31.430	15.781	-
2020	چارهکی 3	42.720	31.669	-
2020	چارهکی 4	44.523	32.51	-
2021	چارهکی 1	60.567	48.961	59.474
2021	چارهکی 2	68.627	57.706	64.199
2021	چارهکی 3	73.003	62.868	49.845
2021	چارهکی 4	79.577	68.43	55.741
2022	چارهکی 1	98.960	86.73	84.23
2022	چارهکی 2	112.743	100.388	54.086
2022	چارهکی 3	99.227	-	-
2022	چارهکی 4	88.367	-	-

سەرچاوه: وهزارهتی سامانه سرووشتییهکان و بانکی جیهانی نرخی کالکان.

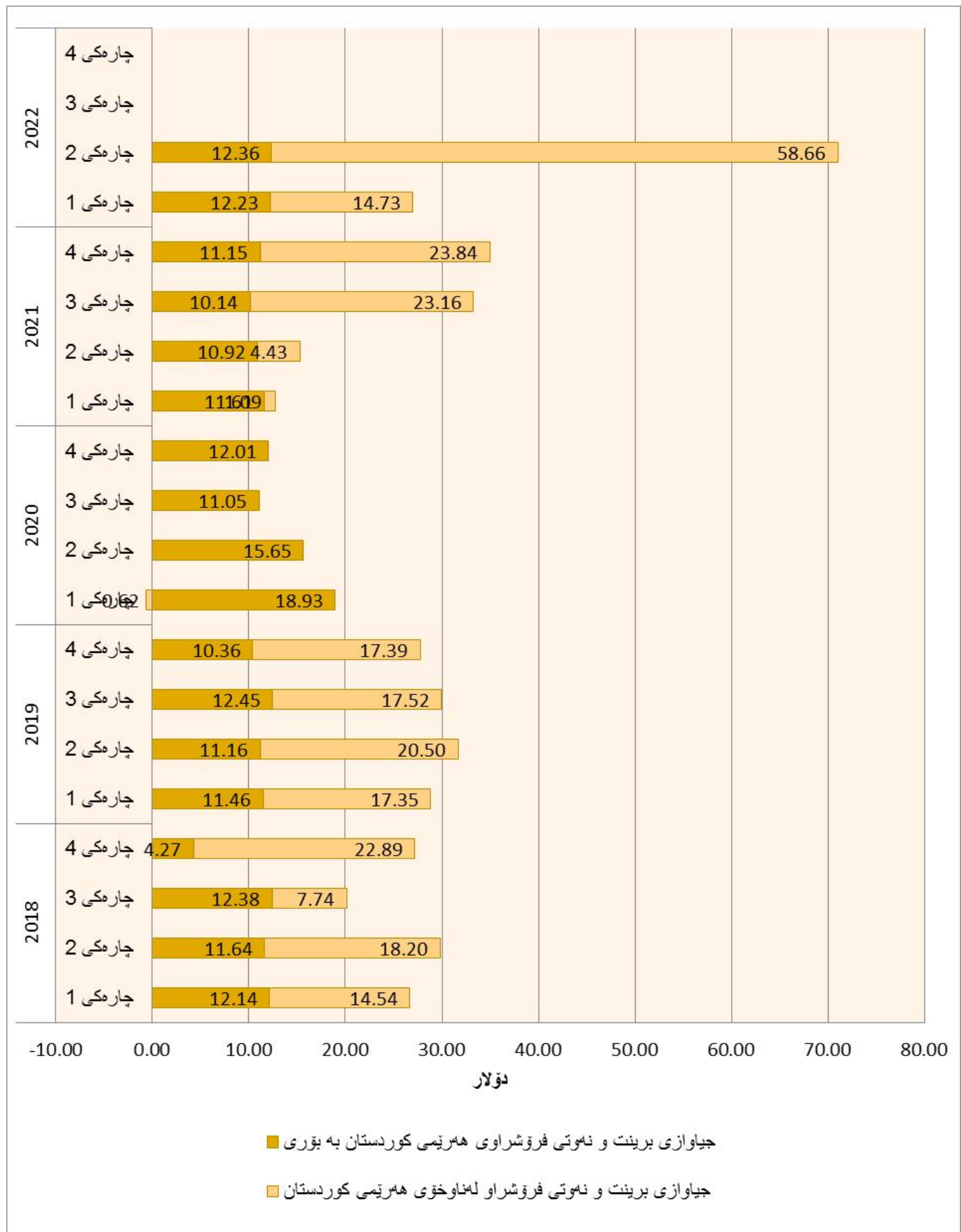
له راستیدا، جیاوازی نرخی برینت و نهوتی ههریمی کوردستان جگه له بابتهی کوالیتی نهوته کهی که ده بوايه چه ند دۆلاریک که متر له برینت بوايه، ده بوو هاوشیوه بوايه، به لام فشارهکانی به غدا و بپارهکانی وهزارهتی نهوتی عیراق و سۆمۆ بۆ کپینی نهوتی ههریمی کوردستان وایکردوووه که جیاوازییه که ئه وهنده زۆر بیت، که ئیستاش به هۆی سزاکانی سه ر روسیا و زۆربوونی نهوتی قاچاخ له بازاره

جيهاننيه كانيدا، به تىكرا باس له دابه زين به تىكرا بۇ 14 دۇلار و زياتر ده كرنت له نرخی برينت بۇ نيوهى دووهى 2022 (كه هيشتا داتاكانى بىلوانه كراوه تهوه). ئەمەش واتە ئەگەر 2 دۇلارى دىكە به تىكرا دابه زىت، ئەوا لەمانگىكدا زىانەكانى دەگاتە سەرووى 24 مىليۇن دۇلار و لەسالىكدا دەگاتە سەرووى 288 مىليۇن دۇلار.

به پىي داتا به رده سته كان، ئەم جياوازيه يى نيوان نرخی نهوتى برينت و نهوتى فرۇشراوى هەريمى كوردستان پيشتر لەسەر حكومهتى هەريمى كوردستان ئەژمارده كرا و به تەنيا له ئەوستوى ده گرت، بەلام ئىستا ميكانيزمىك دانراوه بۇ نرخەكان كه نزيكه ي 10 دۇلار ده گەرپىندريته وه بۇ جياوازي نرخەكه و كرپى گواستنه وه و جياوازي كواليتى نهوت. به شيوه يه ك " نرخی فرۇشراو له مانگىكدا يەكسانه به تىكراي نرخی بازاركه لەلايهن حكومهتى هەريمى كوردستان له به ندهرى جيهان ده فرۇشريت". ئەمەش پيشقه چوونىكى گوره يه و برپكى دىكە له جياوازي نرخ و خەرجيه كانى گواستنه وه ده گەرپىنته وه كه پيشتر لەسەر حكومهت بوو. ئەمە له نيوهى دووهى 2022 وه كه وتوه ته سەر كۆمپانياكان و له راپورتى دارايى و چالاكويه كانى چاره كى [سىتېمى كۆمپانياي فۇرزەدا له لاپېره 3دا](#) هاتوه.

لەروويه كى دىكە وه ئەوهى جىگه ي سەرنجه فرۇشتنى نهوته به نيوخۆ و پاللوگه نيوخۆبويه كان كه لەگەل نرخی برينت جياوازيه كى گوره ي له و نرخەش ههيه كه لەرىگه ي فرۇشتن به بۆريه وه ده كرنت. بۇ نموونه له چاره كى دووهى 2022 دا جياوازيه كه دەگاتە 58.66 دۇلار!، لەكاتىكدا نزمترین له چاره كى يەكه مى 2022 دا بووه كه به 0.62 دۇلار زياتر له نرخی برينت به نيوخۆ فرۇشراوه وه كو له گرافىكى خواره وه دا هاتوه.

گرافىك 2: ده رخەرى جياوازي نرخی نهوتى فرۇشراوى هەريمى كوردستان به برينت لەرىگه ي بۆرى و به ناوخۆ

سەرچاوه: وهزارهتی سامانه سرووشتیه‌کان و بانکی جیهانی نرخ کاتلان.

كۆي هەناردەكردنى نەوتى ھەرىمى كوردستان چەند كەمىكردووھ؟

بەپپى داتا فەرمىيەكان لەماوھى سى مانگدا ولەماوھى پىنج سالى رابردوودا ھەرىمى كوردستان نىزىكەى 40 مىليۇن بەرمىل نەوتى ھەناردەكردووھ. بۇ نموونە لە چارەكى دووھى 2022دا 40.32 مىليۇن بەرمىل بەرھەمھىناوھ و ھەناردەى دەرھوھ و بازارەكانى نىوخۆ كراوھ، واتە مانگانە بە نىزىكەى 13.44 مىليۇن بەرمىل بووھ و بە رۇژانەش دەگاتە نىزىكەى 420 ھەزار بەرمىل نەوت. لەكاتىكدا لە چارەكى يەكەمى 2021دا 41.26 مىليۇن بەرمىل نەوتى بەرھەمھىناوھ، واتە مانگانە بە نىزىكەى 13.7 مىليۇن بەرمىل نەوت و، رۇژانە نىزىكەى 458 ھەزار بەرمىل نەوت. ئالزىھوھ دەرھەكەوئىت كەوا بەرھەمھىنانى نەوت لە ھەرىمى كوردستان كەمىكردووھ و بەو جىاوازىيەش بىت، رۇژانە نىزىكەى 38 ھەزار بەرمىل نەوت بەرھەمھىنان كەمىكردووھ، كە ئەمەش بە واتاى كەمكردنى ھەناردەكردن دىت وەكو لە گرافىكى خوارەوھدا كۆي ھەناردەكردن بۇ پىنج سالى خراوھتەروو

گرافىك 3: نىشانەرى كۆي ھەناردەكردن و بەكاربردنى نەوتى ھەرىمى كوردستان بەپپى چارەكى سالى لە 2018-2022

سەرەپای ئالینگارییە بەردەوامەکانی حکومەتی ناوەندی و بەتایبەتیش بپاری دادگای بالای فیدرالی بۆ پیشەسازی ھەریمی کوردستان لە شوباتی 2022دا و بەردەوامی مووشەکی میلیشیا و گرووپە نیوخۆییەکان لە عێراق و مووشەک و درۆنی ئێرانیش بۆ سەر پیشەسازی نەوت و گاز، لەسەر و ھەمووشیانەو ھاوکارییەکانی نیوان دوو پارتە سەرەکییەکی ھەریمی کوردستان، لەسالی رابردوودا دوو ھەنگاوی گەورە بە ئاراستەی گەرانەو ھاوکارییەکی زیاتر بۆ حکومەت نراوە کە ئەوانیش خستنە ئەستۆی تێچوووی ھەرزاتر فرۆشتنی نەوت و کرپی گواستنەو ھەنگار دەکردن بۆ سەر کۆمپانیاکان بوون، بەلام ئەم ھەنگاوانە ئەگەر بەرزەو ھەنگاوانە کۆمپانیاکان و سیاسەتی چۆنیەتی پەرەپێدانی کێلگە نەوتییەکان و گەران و پشکنین بۆ کێلگە نەوتی نوێ و ھەلکۆلینی بیرى نەوتی نوێ لەگەڵدا نەبێت، ئەوا ئاراستەییەکی خراب و ھەردەگریت و بری بەرھەمھێنان کەمدەکاتەو و کۆمپانیاکان دەخاتە بەر مەترسی کشانەو، چونکە گەورە کۆمپانیاکان بەدوای قازانجەو ھەن و دەچنە ئەو شوێنە قازانجییکی زۆر و سەر ئیشەییەکی کەمیان بۆ درووستدەکات.

ھەلبەت بە گشتی دانانی ئەو میکانیزمە نوێیانە و بپارەکانی حکومەت و ھەزارەتی سامانە سرووشتییەکان چ لەرووی خستنە ئەستۆی بەشیک لە خەرجییەکان بۆ سەر کۆمپانیاکان و بپاری پابەندکردنیان بە نەسووتاندنی گاز و بەرھەمھێنانی، وایکردووە ھەنگاوەکان روو لە بوژاندنەو ھەن.

ئەو جیاوازییە لە نرخ نەوتی ھەریمی کوردستان بۆ برینت ھەبە، بەشیک گەورە پەییوەندی بە ناوکییەکانی ھەولێر و بەغدا لەسەر ئەم پرسەو ھەبە، کە ئیستا ھیوایەک ھەبە بۆ دەکردنی یاسای نەوت و گاز و چاوەرواندەکریت ئەگەر بگەنە رێککەوتن، ئەم جیاوازی نرخەش کەمبیتەو، چونکە کوالیتی نەوتی ھەریمی کوردستان لەچاوە برینت و بگرە نەوتی خاوی بەسەر زۆرە، بەتایبەتیش لەرووی چری (API) و پیکھاتە ماددەیی سولفەرەو.

ھەرھەما، لە داتاکانی نەوتەو کە جیکە سەرنجراکیشانە فرۆشتنی نەوت بە نیوخۆ کە جیاوازییەکی سەرنجراکیشە بەتایبەتیش لە چارەکی دووھمی 2022دا، کە جیاوازییە کە لەگەڵ برینت دەگاتە 58 دۆلار، بەلام لە چارەکی یەکەمی 2020دا، بەنرخییکی سەر و برینت فرۆشراو!

لە کۆتاییدا، ئەم گۆرانکارییە ریشەییانە سیکتەری نەوت و پالپشتی و داواکردنی حکومەتی ھەریمی کوردستان لە کۆمپانیاکان بۆ پەرەپێدانی کێلگەکان و ھەلکۆلینی بیرى نوێ وادەکات کارکردن لەگەڵ کۆمپانیاکان قورستر بکات، بەلام کاریگەری گەورە لەسەر دانوستاندنەکان لەگەڵ بەغدا دەبێت، دیارە ئەگەر بەغداش مەبەستی بێت ھەولەکانی چارەسەرکردنی ئەم پرسە بباتە قوناخیکی نوێو.

سەرچاوە

کوردستان، حکومەتی ھەریمی. *داتای کرانو/رپۆرتەکانی دیلۆپت. 2022*.
(<https://gov.krd/information-and-services/open-data/deloitte-reports/deloitte-report-2022/>) (accessed 1 19, 2022).

[/https://gov.krd/information-and-services/open-data](https://gov.krd/information-and-services/open-data) [1]